

Možné finanční dopady oddlužení v období 2008 – 2014 na státní rozpočet České republiky

Abstrakt:

Stále se zhoršující ekonomická situace většiny českých rodin a seniorů, vede některé z nich do finančních problémů. Konzumní způsob života jen nahrává snadnému zadlužení bez ohledu na možné budoucí problémy. S postupem času se někteří jedinci dostanou do takových finančních obtíží, že jediným možným řešením je osobní bankrot, který jim po splnění předem stanovených pravidel může zajistit nový začátek bez dluhů. V tomto článku budou na základně některých předpokladů vyčísleny možné finanční dopady oddlužení na státní rozpočet České republiky, především pak výpadky příjmů z některých daní.

Klíčová slova:

Oddlužení, státní rozpočet, daňové ztráty, dlužník, věřitel.

1. Úvod

Současný způsob života nabízí nepřehledné množství lehce získatelných půjček a splátkových programů. Dnešní doba udává standard, kdy vzít si půjčku je zcela běžná věc a následné splátky se jeví jako velice výhodné. Bohužel problémy, které mohou postupem času vzniknout, již nejsou tolik prezentovány, i když se jich díky špatné ekonomické situaci některých občanů vyskytuje stále dost.

Cílem tohoto příspěvku je určit potencionální míru daňových ztrát oddlužení na příjmové straně státního rozpočtu v jednotlivých letech platnosti insolvenčního zákona, který povoluje oddlužení fyzickým osobám - nepodnikatelům. Na základě propadu příjmu (resp. čisté mzdy) dlužníka před začátkem a během oddlužení potencionálně odhadnout možné daňové ztráty státu z tohoto propadu čisté mzdy dlužníka, aplikované na všechny osoby v oddlužení. Tento výzkum částečně navazuje na výsledky Studentské grantové soutěže na téma *Kvalifikace ekonomických a sociálních dopadů osobního bankrotu a jeho vyhodnocení na pozici věřitele a dlužníka*. Výpočty, které budou v následujícím textu uvedeny, jsou brány ve většině případů k roku 2014 a pro zanedbatelné změny některých částek v některých dřívějších letech nebudou tyto výpočty diskontovány k danému roku, jelikož nejsou tyto rozdíly významné a celý výpočet by se tím značně zkomplikoval.

Současná platná legislativa nabízí několik možných způsobů řešení finančních problémů dlužníka nebo podnikatelů. Jedná se o konkurz, reorganizaci nebo oddlužení. Nejvhodnější variantou fyzických osob nepodnikatelů je možnost oddlužení neboli také osobní bankrot. Tato možnost má dlužníka, při správném plnění předem stanovených povinností, osvobodit od dluhů a tento dlužník má možnost začít život „s čistým štítem“. Nejčastější možností oddlužení je plnění splátkového kalendáře (v 97 % případů), kdy dlužník musí během 5ti let, resp. 60 měsíců, uhradit minimálně 30 % dlužné částky svým věřitelům, kteří se v rámci insolvenčního řízení přihlásili ke svým pohledávkám u daného dlužníka. Druhou možností je oddlužení formou zpeněžení majetku dlužníka (u zbylých 3 % ¹) a v ojedinělých případech se situace dlužníka může přehoupnout do konkurzu, resp. nepatrného konkurzu. Následující text bude zaměřen na řešení oddlužení formou splátkového kalendáře, jelikož při zpeněžení majetku nelze příliš sledovat určité závislosti, jelikož jsou touto možností řešeny jen specifické případy.

Samotná možnost řešení finančních problémů dlužníka (resp. úpadku) formou oddlužení je možná teprve od roku 2008. Popularita oddlužení během několika málo let však překonala očekávání nejen soudců a advokátů, ale rovněž i samotného státu, a proto i od roku 2014 došlo k částečné novelizaci oddlužení. Mezi největší novinku patří společné oddlužení manželů nebo možnost zohlednění i dluhů, které dlužníkovi vznikly z neúspěšné podnikatelské činnosti (při splnění některých požadavků).

2. Analýza průměrného dlužníka

V rámci předešlých výzkumů bylo zjištěno, že průměrný dlužník, který vstupuje do oddlužení má čistou mzdu ve výši 14 500 Kč měsíčně. ² Tato částka se v rámci oddlužení musí rozdělit na dvě části. První z nich (tzv. nezabavitelná část) přísluší dlužníkovi na pokrytí jeho základních životních potřeb (jedná se o součet částek životního minima a normativních nákladů na bydlení). Tato částka se rovněž zvyšuje o vyživované osoby (manžel/ka, vyživované děti), ale v rámci zjednodušení výpočtu bude od těchto osob upuštěno. Druhá část je použita na úhradu nákladů insolvenčního správce, který má daného dlužníka na starosti, a na úhradu dluhů věřitelům, kteří své pohledávky do oddlužení přihlásili. Na základě kalkulátoru splátek ³, lze určit, že částka, která vstupuje na uspokojení věřitelů (tzv.

¹ Tisková zpráva Creditreform.cz uvádí hodnotu 3,4% v prvním čtvrtletí roku 2014.

² BAŘINOVÁ, D., PINTER, V. a K. BRANŽOVSKÁ, *Vliv oddlužení na české bankovní a nebankovní instituce*. Konference "Region v rozvoji společnosti", Mendelova univerzita v Brně, Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií, ze dne 23. 10. 2014, Brno 2014, ISBN 978-80-7509-139-0.

³ Dostupný na internetových stránkách insolvenčního rejstříku:

zabavitelná část) odpovídá hodnotě 5 540 Kč⁴. Od této částky je nutno odečíst odměnu insolvenčního správce, která je brána jako přednostní pohledávka v hodnotě 1 089 Kč (900 Kč + 21 % DPH; kdy většina těchto insolvenčních správců je registrována k DPH, a proto z této částky stát získá část daňové povinnosti prostřednictvím DPH, a proto se v následujícím výpočtu s touto částkou nepočítá). Konečná hodnota zabavitelné částky, která jde skutečně věřitelům, tak dosahuje pouze průměrné částky 4 451 Kč. Naopak částka, která zůstává dlužníkovi a nevstupuje do plnění (tzv. nezabavitelná část) dosahuje hodnoty 8 960 Kč. I když v období mezi roky 2008 až 2014 došlo ke zvyšování průměrné čisté mzdy, tak rovněž došlo k podobné míře zvyšování nezabavitelné částky (vyjdeme-li z metodiky výpočtu, která je poměrně komplikovaná a tato metodika výpočtu zde proto nebude popsána), a proto je od těchto nepodstatných rozdílů upuštěno. Další důležitou částkou je hodnota zabavitelné částky po dobu celých 5 let plnění splátkového kalendáře. Touto hodnotou je celková částka 267 060 Kč (60 měsíců * 4 451 Kč) na jednoho dlužníka.

Tím, že částka, která vstupuje do oddlužení, se počítá vždy z čisté mzdy, tak při ekonomických dopadech na státní rozpočet je nutno při výpočtu z daňových dopadů abstrahovat od daně z příjmů FO, sociálního a zdravotního pojištění, kdy na tyto daňové příjmy státu nemá osobní bankrot dlužníka vliv (jeho hrubá mzdy je totiž stále stejná jako v situaci, kdy dlužník není v oddlužení). Pro účely této analýzy bylo využito hlavně ztrát z příjmů daně z přidané hodnoty, spotřebních daní, majetkových daní a poplatků (především obcím a krajům). Pro zjednodušení výpočtu těchto uvedených daní, včetně různých poplatků, bude v následujícím výpočtu vycházeno z průměrné sazby 20 %, která zhruba odpovídá průměrné hodnotě těchto uvedených daní a poplatků u průměrného občana. Odhad této průměrné sazby je nejspíše nejcitlivějším bodem celého výzkumu, a proto je brána raději nižší hodnota (lze pracovat klidně i se sazbou 30 % a více). Největší příjmy plynou státu z DPH, která v současné době dosahuje hodnot 10, 15 a 21 % (v roce 2014, ke kterému jsou výpočty provedeny, jsou sazby DPH ve výši 15 a 21 %). Velké nejasnosti však vznikají především v podílu u spotřebních daní (u kterých míra zdanění dosahuje i více než 50 %), kde nelze přesně definovat kolik dlužníci průměrně spotřebují benzínu, cigaret či v jaké míře se podílí na ekologických daních. Pro následující výpočet se bude vycházet z předpokladu, že průměrná výše těchto daní a poplatků bude vyjádřena v jediné (resp. průměrné) sazbě ve zmíněné výši 20 %. Tuto procentní hodnotu je nutno brát pouze jako potencionální jednotnou sazbu zdanění uvedených daní (především tedy průměr DPH, spotřebních a majetkových daní,

< <http://insolvenčni-zakon.justice.cz/kalkukator-splatek.html> >

⁴ Jedná se zabavitelnou částku k roku 2014. V roce 2015 by již tato částka dosáhla hodnoty 8 912 Kč.

poplatků). Tato jednotná sazba je nutná pro následující výpočet, jelikož při sledování dopadů každé z uvedených daní by byl výpočet velice náročný. Na základě těchto předpokladů lze určit, že na jednom dlužníkovy v průběhu pětiletého plnění přijde stát průměrně o 53 412 Kč na jednoho dlužníka (267 060 Kč * 20 %).

Zde jsou uvedeny některé další základní předpoklady výzkumu, ze kterých budou následující výpočty vycházet, aby byl výpočet alespoň částečně možný:

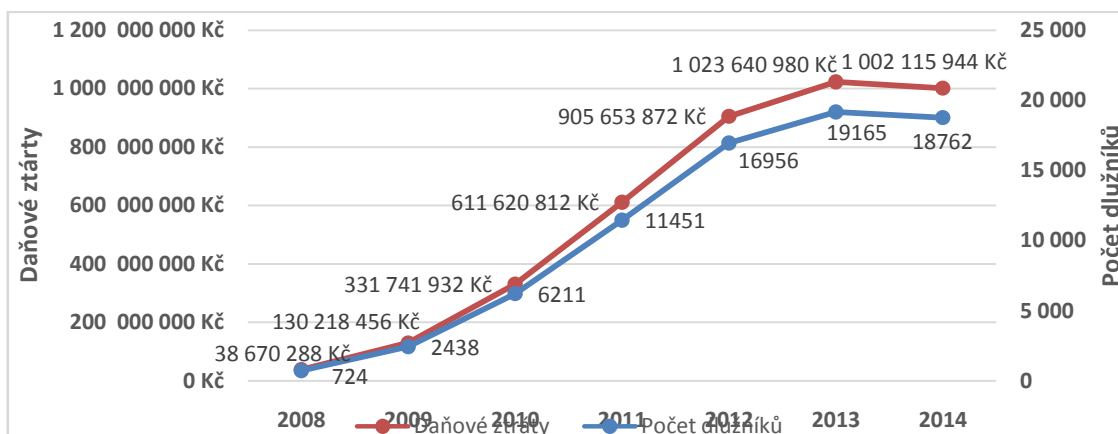
- DPH, spotřební, ekologické a majetkové daně včetně různých místních poplatků jsou zahrnuty v jednotné sazbě ve výši 20 %, která bude uvalená na zabavitelnou částku dlužníka sníženou o odměnu insolvenčního správce,
- všechny výpočty budou pro jednotnost výsledku v jednotlivých letech počítány k roku 2014 a bude tak upuštěno od některých změn daní, průměrné mzdy, ne/zabavitelné částky a dalších faktorů v období let 2008 - 2014,
- dlužníci v oddlužení nemají ve své vyživovací povinnosti žádné osoby (manžel/ka nebo nezaopatřené děti), které mění výši ne/zabavitelné částky pro oddlužení,
- vychází se z předpokladu, že čistou mzdu, kterou měl dlužník před vstupem do oddlužení celou utratil a nepoužíval ji pouze na úhradu svých závazků,
- průměrný dlužník má čistou mzdu během celého pětiletého splátkové kalendáře v konstantní výši 14 500 Kč a dlužník plní splátkový kalendář po celou dobu jeho trvání, tedy 5 let.

3. Aplikace průměrného dlužníka na všechny osoby v oddlužení v období let 2008 – 2014, včetně možného budoucího vývoje

Možnost oddlužení lze použít teprve od roku 2008, kdy jej využilo pouze 724 dlužníků.⁵ V posledních dvou letech (2013 a 2014) už možnosti řešení úpadku formou osobního bankrotu využilo téměř 20 000 dlužníků ročně (19165, resp. 18 762 osob v roce 2014). Vývoj počtu dlužníků v jednotlivých letech je vyobrazen v Grafu 1 modrou barvou. Naopak jednotlivé daňové ztráty, o které státní rozpočet na daných dlužnících přišel, jsou v Grafu 1 červeně (53 412 Kč * počet nových dlužníků v daném roce). Výpočet k danému roku počítá vždy částku k počtu nových dlužníků v daném roce, ale stát o jednotlivé částky přijde vždy až v průběhu 5 let, kdy dlužník plní oddlužení formou splátkového kalendáře, nikoliv najednou, jak je v tomto grafu naznačeno.

⁵ Zdroj: Czech Credit Bureau

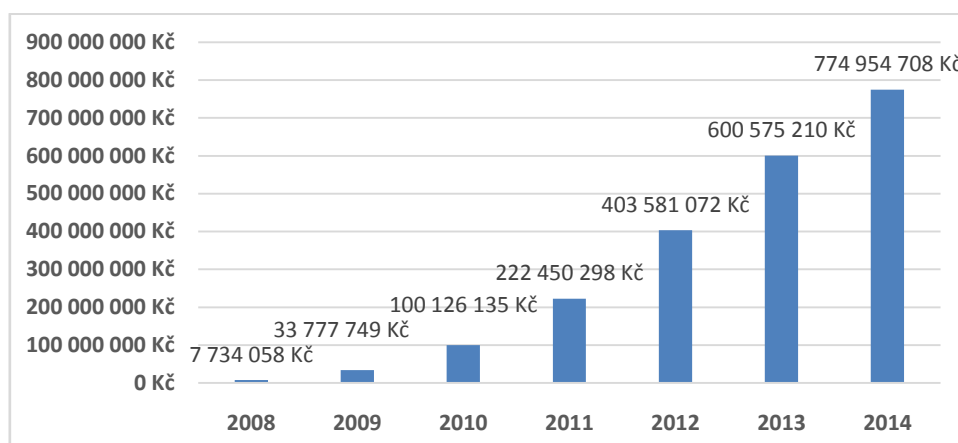
Graf 1: Vývoj počtu dlužníků s přepočtem daňových ztrát na státní rozpočet v jednotlivých letech

Zdroj: vlastní vyobrazení a výpočet, Czech Credit Bureau (počty dlužníků)

Tento skutečný přepočet na konkrétní roční ztráty daňových příjmů uvádí Graf 2. Vydeme-li tedy z první uvedené částky v Grafu 1, 38 670 288 Kč, tak stát v období následujících pěti let, 2008-2012, přijde vždy o pětinu této částky, konkrétně tedy vždy o částku 7 734 058 Kč. Tento propočet v sobě v následujících letech nabaluje i výsledky z dalších let, vždy v období 5 let, takže teprve v roce 2013 přestávají působit daňové ztráty u dlužníků z roku 2008, jelikož ti už si prošli celým splátkovým kalendářem a nejsou tak už v procesu oddlužení.

Graf 2: Skutečné daňové dopady na státní rozpočet v jednotlivých letech

Zdroj: vlastní vyobrazení a výpočet

Dále je v Grafu 1 vidět, že využívání osobního bankrotu dosáhlo svého vrcholu v roce 2013 a následující rok už došlo k mírnému poklesu. Je otázkou, zda bude využívání osobního

bankrotu v následujících letech klesat nebo se bude pohybovat na konstantní výši kolem průměrného počtu zhruba 20 000 dlužníků ročně (výrazné změny může způsobit především velké zlepšení/zhoršení ekonomické situace většiny obyvatel či zásadní změna platné právní legislativy insolvenčního zákona vztahujícího se k oddlužení). Rovněž novela insolvenčního zákona, která je v platnosti od roku 2014, zpřístupňuje možnost oddlužení většímu počtu osob (jedná se především o novelizaci v problematice společného oddlužení manželů; možnosti zohlednění dluhů, které vznikly dlužníkovi z podnikatelské činnosti a další). Současná ekonomická situace naznačuje, že by v následujících letech mohla tato hodnota kolísat kolem zmíněných 20 tisíc dlužníků ročně, a proto i v Grafu 2 lze předpokládat, že strmý růst posledních let (způsoben především zvyšujícím se počtem dlužníků v období let 2010 – 2013, které působí vždy v následujících 5 letech) se přiblíží hranici zhruba kolem 1 mld. ročně => předpokládejme každý rok zhruba 20 000 dlužníků, tedy např. v roce 2020 budou působit ti z období 2016 – 2020 tedy v celkovém počtu 100 000 osob s daňovým dopadem 53 412 Kč na jednoho; výsledná hodnota 5,34 mld. Kč se však musí vydělit 5, protože se jedná o celkovou částku všech daňových ztrát v období uvedených pěti let, takže na konkrétně uvedený rok 2020 vychází daňová ztráta zhruba ve výši 1,07 mld. Kč.

Výše naznačené výpočty vychází z předem stanové sazby 20 %. Následující Tabulka 1 uvádí přepočty na různé změny této sazby (pro jednodušší pochopení vychází výpočet z principu Grafu 1, kde je ztráta přepočtena k počtu nových dlužníků v daném roce). Jak bylo uvedeno, tak sazba 20 % je poměrně nízká a může dosáhnout i vyšší hodnoty (např. vlivem spotřebních daní, pokud bychom předpokládali, že dlužníci v oddlužení jsou většími konzumenty takto zatížených výrobků než ti, kteří nemají finanční problémy), podle toho, jak dlužníci své příjmy utrácejí. Jak je v tabulce vidět, tak rozdíl sazby v hodnotě 10 % způsobuje rozdíl zhruba 0,5 mld. Kč ročně, při zhruba konstantním stavu nových dlužníků kolem 20 000 každý rok. Při přepočtu na skutečné daňové dopady (princip Grafu 2) se ke stejným číslům dostaneme zhruba v roce 2017, kdy budou působit dlužníci z období let 2013 – 2017, kdy je jejich konstantní výše zhruba 20 000 nových dlužníků ročně.

Tabulka 1: Přepočet možných daňových ztrát podle různé výše zdaňovací sazby

	0,2	0,25	0,3
2008	38 670 288 Kč	48 337 860 Kč	58 005 432 Kč
2009	130 218 456 Kč	162 773 070 Kč	195 327 684 Kč
2010	331 741 932 Kč	414 677 415 Kč	497 612 898 Kč
2011	611 620 812 Kč	764 526 015 Kč	917 431 218 Kč
2012	905 653 872 Kč	1 132 067 340 Kč	1 358 480 808 Kč
2013	1 023 640 980 Kč	1 279 551 225 Kč	1 535 461 470 Kč
2014	1 002 115 944 Kč	1 252 644 930 Kč	1 503 173 916 Kč

Zdroj: vlastní vyobrazení a výpočet

Spolu s daňovými ztrátami stát rovněž trácí část svých finančních prostředků na soudních řízeních, které jsou nedílnou součástí oddlužení a stát je tak musí vynaložit. Na druhou stranu stát rovněž nemalými finančními částkami podporuje různé neziskové organizace, které se snaží dlužníkům pomoci s jejich finančními problémy (např. Poradna při finanční tísní), dále pak vynakládá prostředky na podporu finančního vzdělávání na základních a středních školách. Bylo by tedy velice zajímavé sledovat i možné daňové ztráty státního rozpočtu v těchto oblastech.

Celý naznačený postup je pouze orientační, a je proto nutné ho brát velice opatrně. Naznačené výpočty vycházejí z mnoha různých předpokladů, aby byl tento výpočet vůbec možný. Při zkoumání skutečných daňových dopadů na státní rozpočet by bylo nutné sledovat i jiné faktory, mezi něž lze uvést např.:

- sledování vývoje změn sazeb jednotlivých daní v jednotlivých letech a v závislosti na podílu spotřeby konkrétního dlužníka před a v průběhu oddlužení,
- na druhé straně rovněž sledování změn v průměrné výši čisté mzdy a změn výše nezabavitelné výše příjmu, navýšené o počty vyživovaných osob v jednotlivých letech,
- zohlednění situace, kdy u některých dlužníků netrvá splátkový kalendář po celou dobu pěti let, ale kratší dobu (je-li jeho předpokládaná míra plnění vyšší než 100 % a má tak splněno před uplynutím této doby),
- určení poměru, jak dlužník nakládal se svými příjmy před vstupem do oddlužení (zda je utratil nebo použil na úhradu nějakých splátek, resp. úvěrů) a jak se jeho spotřeba změnila vstupem do oddlužení a snížením jeho čisté mzdy (resp. nezabavitelné částky), kterou takto může utratit, a další faktory.

Zohlednění těchto faktorů a jejich samotné sledování by bylo však tak náročné, že by výpočet naznačené problematiky nebyl nejspíš vůbec možný.

4. Závěr

S takto naznačenými daňovými ztrátami státního rozpočtu České republiky se zatím nelze nikde v odborné literatuře setkat, a proto je tento článek možným naznačením postupu pro následnou hlubší analýzu. Samotný výpočet s reálnými daty je však poměrně náročný a komplikovaný, a proto je naznačený výpočet založen na mnoha předpokladech, které výpočet značně zjednodušují.

Na základě výše uvedených vyhodnocení jde vidět, že státní rozpočet v současné době přichází na straně daňových příjmů zhruba o 1 mld. Kč ročně vlivem vysokého počtu osob v oddlužení, kteří nemají možnost utratit svůj celý čistý příjem, který měli před vstupem do oddlužení. Při zohlednění dalších faktorů (např. soudních poplatků za insolvenční řízení) je jasné, že tyto ztráty jsou v celkové částce ještě o něco vyšší. Vlivem stále špatné ekonomické situace lze předpokládat, že tyto možné daňové ztráty budou mít na státní rozpočet České republiky vliv i v následujících několika letech.

Literatura:

BAŘINOVÁ, D., PINTER, V. a K. BRANŽOVSKÁ, *Vliv oddlužení na české bankovní a nebankovní instituce*. Konference "Region v rozvoji společnosti", Mendelova univerzita v Brně, Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií, ze dne 23. 10. 2014, Brno 2014, ISBN 978-80-7509-139-0.

BŘEZINOVÁ, H. *Ekonomické aspekty insolvenčního zákona*. Praha: BOVAPOLYGON, 2009. 200 s. ISBN 987-80-7273-159-6.

HANOUSKOVÁ, M., KOUBOVÁ, Š. a L. NĚMEČEK, *Praktický průvodce návrhem na povolení oddlužení*. České Budějovice: Jihočeská rozvojová o.p.s., 2010. 42 s. ISBN 978-801-254-8509-5.

KISLINGEROVÁ, E., RICHTER, T. a L. SMRČKA, *Insolvenční praxe v České republice v období 2008-2013*. Praha, Nakladatelství C. H. Beck, s. r. o., 2013. 150 s. ISBN 978-80-7400-497-1.

MARŠÍKOVÁ, J. *Insolvenční řízení z pohledu dlužníka a věřitele: příručka zejména pro ne právníky*. Praha: Linde, 2009. 394 s. ISBN 978-80-7201-780-5.

PASEKOVÁ, M., BAŘINOVÁ, D. a Z. CRHOVÁ, *Oddlužení a jeho sociální důsledek pro dlužníka*. In Kislingerová, E., & J., Špička (Eds), *Sborník z mezinárodní vědecké konference: Insolvence 2013 – konec jedné etapy, začátek další?* Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, Oeconomica, 2013. Pp. 56-62, 2013. ISBN 978-80-245-1927-2.

SMRČKA, L. *Osobní a rodinné finance*. Praha: Professional Publishing, 2007. 257 s. ISBN 978-80-86946-41-2.

Zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (Insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty.

Zákon č. 353/2003 Sb., o spotřebních daních.